

(i) Printed Pages : 7

Roll No.

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

1	7	5	3	1
---	---	---	---	---

Exam. Code :

0	0	0	6
---	---	---	---

**B.A./B.Sc. (General) 6th Semester
(2055)**

PHILOSOPHY (In all Mediums)

Paper : Western Epistemology and Metaphysics

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 90

Note :— There shall be **NINE** questions in all. The first question is compulsory and shall be short answer type. Rest of paper contains 4 units. Candidates shall be given internal choice of attempting **ONE** question from each Unit.

1. Answer any **NINE** questions of following :

- (1) What is nature of metaphysical problem ?
- (2) How does materialism account for the nature of existence ?
- (3) How does objective idealism justify reality beyond perception ?
- (4) How do doxa and episteme shape the nature of knowledge ?
- (5) What are the key challenges to the correspondence theory of truth ?
- (6) How does the theory of innate ideas explain human knowledge ?
- (7) How does Locke's "tabula rasa" challenge innate knowledge ?

- (8) How does "cogito ergo sum" establish certainty in Descartes' philosophy ?
- (9) How does Kant's view of time and space redefine perception ?
- (10) How does Parmenides' concept of being challenge change and multiplicity ?
- (11) What philosophical issues arise from Heraclitus' "One can't swim twice in the river" ?
- (12) Why does Hume consider induction an unreliable method of reasoning ?
- (13) What are the core existentialist concerns about human existence ?
- (14) How does existentialism redefine freedom and responsibility ?
- (15) In what ways does philosophy shape human cognition and worldview ? 9×2=18

UNIT-I

2. Discuss nature and significance of philosophy highlighting its main metaphysical and epistemological concerns. 18
3. Describe the debate between materialists and idealists concerning nature of Reality. 18

UNIT-II

4. Discuss nature of epistemology referring to object, subject and act of knowledge. 18
5. Analyse coherent theory of truth. 18

UNIT-III

6. Analyse the main characteristics of rationalism. 18
7. How does Kant's philosophy synthesise principles of rationalism and empiricism ? 18

UNIT-IV

8. Discuss the philosophies of Heraclitus and Parmenides concerning nature of reality. 18
9. Analyse human existence and conditions highlighting existentialists' idea of 'freedom of choice', being in itself and 'being for itself'. 18

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- कुल नौ प्रश्न होंगे। पहला प्रश्न अनिवार्य होगा और लघु उत्तर प्रकार का होगा। शेष प्रश्नपत्र को चार यूनिटों में विभाजित किया गया है। प्रत्येक यूनिट में से एक प्रश्न करने का आंतरिक विकल्प दिया जाएगा।

1. निम्नलिखित में से किन्हीं नौ प्रश्नों के उत्तर दें :

- (1) तत्त्वमीमांसा (मेटाफिजिक्स) की समस्या की प्रकृति क्या है ?
- (2) भौतिकवाद (मैटेरियलिज्म) अस्तित्व की प्रकृति की व्याख्या कैसे करता है ?
- (3) वस्तुनिष्ठ आदर्शवाद (ऑब्जेक्टिव आइडियलिज्म) प्रत्यक्षण से परे वास्तविकता को कैसे न्यायोचित ठहराता है ?
- (4) डॉक्सा और एपिस्टेमे ज्ञान की प्रकृति को कैसे आकार देते हैं ?
- (5) सत्य के अनुरूपता सिद्धांत (कोर्रिस्पॉन्डेंस थ्योरी) की प्रमुख चुनौतियाँ क्या हैं ?
- (6) जन्मजात विचारों (इनैट आइडियाज़) का सिद्धांत मानव ज्ञान को कैसे समझाता है ?

- (7) लॉक का “मन एक रिक्त पट्टिका (टैबुला रासा) है” का कथन जन्मजात ज्ञान को कैसे चुनौती देता है ?
- (8) “मैं सोचता हूँ, इसलिए मैं हूँ” (Cogito ergo sum) दार्शनिक निश्चितता को कैसे स्थापित करता है ?
- (9) कान्ट का समय और स्थान का दृष्टिकोण बोध (परसेप्शन) को कैसे पुनर्परिभाषित करता है ?
- (10) परमेनाइड्स की “सत्ता” (बीइंग) की अवधारणा परिवर्तन और बहुलता को कैसे चुनौती देती है ?
- (11) हेराक्लाइटस के कथन “कोई दो बार एक ही नदी में नहीं उत्तर सकता” से कौन-कौन से दार्शनिक मुद्दे उत्पन्न होते हैं ?
- (12) ह्यूम आगमन (इंडक्शन) को अविश्वसनीय तर्क-पद्धति क्यों मानते हैं ?
- (13) अस्तित्ववाद (एग्जिस्टेंशियलिज़्म) मानव अस्तित्व से जुड़ी प्रमुख चिंताएँ क्या हैं ?
- (14) अस्तित्ववाद स्वतंत्रता (फ्रीडम) और उत्तरदायित्व (रिस्पॉन्सिबिलिटी) को कैसे पुनर्परिभाषित करता है ?
- (15) दर्शनशास्त्र मानव संज्ञान (कॉग्निशन) और विश्वदृष्टि (वर्ल्डव्यू) को किस प्रकार आकार देता है ?

9×2=18

यूनिट-I

2. दर्शनशास्त्र की प्रकृति और महत्त्व तथा इसके प्रमुख तत्वमीमांसात्मक और ज्ञानमीमांसात्मक चिंताओं को उजागर करते हुए चर्चा करें।
18
3. भौतिकवादियों (मैटेरियलिस्ट्स) और आदर्शवादियों (आइडियलिस्ट्स) के बीच वास्तविकता की प्रकृति को लेकर हुए विवाद का वर्णन करें।
18

ਯੂਨਿਟ-II

4. ਜ਼ਾਨਮੀਮਾਂਸਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਪਰ ਚਰਚਾ ਕਰੋ, ਜਿਸਮੇਂ ਜ਼ਾਨ ਕਾ ਵਿਸ਼ਯ, ਜ਼ਾਨਾ ਔਰ ਜ਼ਾਨ-ਕ੍ਰਿਯਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਂ। 18
5. ਸਤ੍ਯ ਕੇ ਸੁਸੰਗਤਤਾ ਸਿਫ਼ਤਾਂ (ਕੋਹੇਰੇਂਸ ਥ੍ਯੋਰੀ) ਕਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋਂ। 18

ਯੂਨਿਟ-III

6. ਯੁਕਤਿਵਾਦ (ਰੈਸ਼ਨਲਿਜ਼ਮ) ਦੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਓਂ ਕਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋਂ। 18
7. ਕਾਨਟ ਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੈਸੇ ਯੁਕਤਿਵਾਦ (ਰੈਸ਼ਨਲਿਜ਼ਮ) ਔਰ ਅਨੁਭਵਵਾਦ (ਐਂਪੀਰਿਸਿਜ਼ਮ) ਕੇ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਕਾ ਸੰਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਤੀ ਹੈ ? 18

ਯੂਨਿਟ-IV

8. ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਕੋ ਊਨਕੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਕੇ ਸਾਥ ਹੇਰਾਕਲਾਈਟਸ ਔਰ ਪਰਮੇਨਾਈਡਸ ਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਵਧਾਰਣਾਓਂ ਕਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋਂ। 18
9. ਅਸਤਿਤਵਵਾਦਿਯੋਂ ਕੇ 'ਸਵਤੰਤ੍ਰ ਈਚਛਾ', 'ਸਵਯੰ ਮੇਂ ਸਤ੍ਯਾ' ਔਰ 'ਸਵਯੰ ਕੇ ਲਿਏ ਸਤ੍ਯਾ' ਕੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਕਾ ਊਜਾਗਰ ਕਰਤੇ ਹੂਏ, ਮਾਨਵ ਅਸਤਿਤਵ ਔਰ ਊਸਕੀ ਸਥਿਤਿਯੋਂ ਕਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋਂ। 18

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :- ਕੁੱਲ ਨੌਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਘੂ ਉੱਤਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਯੂਨਿਟਾਂ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰੇ ਕੇ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਕਲਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

1. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨੌਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ :
 - (1) ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਕੀ ਹੈ ?
 - (2) ਭੌਤਿਕਵਾਦ ਹੋਂਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ?
 - (3) ਵਸਤੂਵਾਦ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਿਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ?

- (4) ਡੌਕਸਾ ਅਤੇ ਐਪੀਸਟੀਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਆਕਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ?
- (5) ਸੱਚ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਸਿਧਾਂਤ ਲਈ ਮੁੱਖ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਕੀ ਹਨ ?
- (6) ਜਨਮਜਾਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਮਨੁੱਖੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
- (7) ਲੌਕ ਦਾ “ਟੈਬੁਲਾ ਰਾਸਾ” ਜਨਮਜਾਤ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ?
- (8) “ਕੋਜੀਟੋ ਅਰਗੋ ਸਮ” ਡੇਕਾਰਟਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਤਤਾ ਕਿਵੇਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
- (9) ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਂਟ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮੁੜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
- (10) ਪਾਰਮੇਨਾਈਡਜ਼ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਲਤਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ?
- (11) ਹੇਰਾਕਲਿਟਸ ਦੇ “ਇੱਕ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਤੈਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ” ਤੋਂ ਕਿਹੜੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਮੁੱਦੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?
- (12) ਹਿਊਮ ਇੰਡਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਰਕ ਦਾ ਇੱਕ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਤਰੀਕਾ ਕਿਉਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ?
- (13) ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ ਹੋਂਦਵਾਦੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ ?
- (14) ਹੋਂਦਵਾਦ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮੁੜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
- (15) ਦਰਸ਼ਨ ਮਨੁੱਖੀ ਬੋਧ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਆਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ?

9×2=18

ਯੂਨਿਟ-I

2. ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ ਜੋ ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ? 18
3. ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਬਾਰੇ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਹਿਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ। 18

ਯੂਨਿਟ-II

4. ਵਸਤੂ, ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 18
5. ਸੱਚ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ। 18

ਯੂਨਿਟ-III

6. ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ। 18
7. ਕਾਂਟ ਦਾ ਫਲਸਫ਼ਾ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਵਾਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸੰਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ? 18

ਯੂਨਿਟ-IV

8. ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹੇਰਾਕਲਿਟਸ ਅਤੇ ਪਾਰਮੇਨਾਈਡਜ਼ ਦੇ ਫਲਸਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 18
9. ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ ਜੋ ਹੋਂਦਵਾਦੀਆਂ ਦੇ 'ਚੋਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ', ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਅਤੇ 'ਆਪਣੇ ਲਈ ਹੋਣ' ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। 18